

2025-08-28

Sida 1 (6)

Minnesstenen 2011. Foto Eva Grafström

*"Garnisonsminnen berättar 27" handlar om
Vaxö läger
Författare Håkan Kindlund*

Håkan Kindlund, hobbyhistoriker och officer. Har ett stort intresse för militärhistoria och i synnerhet Stockholms garnisons historia.

Vaxö läger

Vaxö läger omkring 1890

Redan 1794 förlades ett fästningskompani ur Kungl. Svea Artilleriregemente till Vaxholm. Uppgiften var att bemanna Vaxholms kastell, för skydd av inloppet till Stockholm.

1875 ryckte för första gången beväringar (ett äldre värnpliktssystem fram till 1901) in för vapenövning i Vaxholm. Utbildningstiden var 39 dagar och man förlades till en början i läger på Rindö, då den tilltänkta övningsplatsen på Vaxön, mellan kyrkan och Norrberget inte var disponibel. Marken hade utarrenderats till stadens borgare som betesmark, vilka inte alls var intresserade av att återlämna denna till kronan. När så äntligen skedde kallades området Vaxö läger och togs i anspråk för militärt ändamål.

Sommaren 1878 ryckte så de första 100 beväringarna in på lägret med musikkår i täten och till stort nöje för lokalbefolkningen.

Inledningsvis fanns ingen bebyggelse på platsen, utan man förlades i tält. 1885 byggdes en manskapsbarack högst upp på Norrberget. Det uppfördes också en köksbyggnad, ett mindre förråd, samt en officerspaviljong. Då manskapsstyrkan utökades, blev trängseln stor och det blev tillåtet att hyra egna tält, vilket ofta begagnades av de s.k. *herrbeväringarna*.

Under 1800-talet insåg man nödvändigheten av ett starkare och modernare artilleri. Efter ett antal propositioner, beslutade riksdagen 1888 om upprättandet av ett självständigt artilleriförband nästkommmande år, för att betjäna Vaxholms och Oskar-Fredriksborgs fästningar.

Man tillförde ytterligare två kompanier ur Kungl. Svea artilleriregemente och ett ur Kungl. Göta Artilleriregemente och tillsammans bildade de ett nytt förband; Kungl. Vaxholms Artillerikår, med nummerordning 5 inom artilleriet, vilket senare ändrades till nummer 8. Årskontingenten ökades till 400 man beväringssmanskap, fördelat på fyra kompanier. Det skall jämföras med att i Vaxholm var endast omkring 1300 personer mantalsskrivna. Detta var nog uppskattat av de lokala näringsidkarna.

Kårchefen var även kommandant vid Vaxholms fästning. Förste chef blev överste Hugo Wennerholm, vilken efterträddes av Carl Oscar Sylvander 1896, som blev den andre och siste chefen.

Samtidigt genomfördes omfattande fältarbeten på övningsplatsen. Man sprängde bort en del bergsklackar och anlade en skjutvall för lättare vapen på lägret västra del.

Utbildningen bestod i pjäsexercis med fältkanoner av 1885 års modell. Man fick även uppgiften att ombestycka det närbelägna Kronuddsbatteriet med nya grova (27 cm) skärgårdskanoner. Där ingick även att bygga nya pjäsplatser för dessa.

Men det genomfördes också exercis, korum, gymnastikövningar och parader vid den nedre delen av lägret, intill kyrkan. Detta skådespel lockade många civilister, som gärna kom för att beskåda soldaterna. En höjdpunkt var midsommarafton, då man genomförde fältgudstjänst med efterföljande parad och dans, där stadens befolkning inbjöds. På kvällen samlades officerskåren med anhöriga på Norrberget för att hälsa på konung Oscar II som regelmässigt passerade varje midsommarafton på väg ut i skärgården.

Artillerister ur Kungl. Vaxholms artillerikår, senare delen av 1890-talet.

Skjutövningar med kanon skedde från öarna i Trälhavet, norr om Skarpö, mot mål i vattnet, eller mot Aspö. Även från nedre verket vid Oskar-Fredriksborgs fort, sköts ett begränsat antal skott årligen.

Under vinterhalvåret stod lägret mestadels tomt och pjäser och materiel förvarades i förråd vid kastellet och Rindö redutt. Här låg även kårledning med stab och det fast anställda manskapet förlagda. De anställda soldaterna uppgick till ungefär 350, av vilka många kommenderades till övningar med beväringarna sommartid och med återkommande vakttjänst vid Oskar-Fredriksborg vintertid. Då samordnades även gemensamma skjutskolor med artilleri för armén och flottan.

Året runt deltog man, kompanivis i kyrkparader om söndagarna, samt att man hade ständiga patruller inne i Vaxholm, om två konstaplar (korpral inom artilleriet) och två artillerister för att säkerställa ordningen.

I Karlskrona hade man 1893 upprättat Karlskrona artillerikår som parallell till Vaxholms artillerikår, men med flottan som huvudman. Detta skapade vissa problem med samövningar och att samordna verksamhet, varvid man såg över organisationen för det fasta kustförsvaret.

Artillerister och officerare vid 27cm bakladdningskanoner. Möjligen vid Kronuddsbatteriet. Bild före 1893.

1901 beslutade riksdagen att upprätta ett kustartilleri inom marinen. Det nya vapnet skulle bildas av Vaxholms och Karlskrona artillerikårer 1 januari följande år.

Vaxholms kustartilleriregemente övertog 1902 det gamla förbandets uppgifter och hade även trupp förlagd vid Vaxö läger tills kasernområdet på Rindö kunde tas i anspråk med början av 1904.

Manskapsbaracken på lägret monterades ner 1905 och flyttades till Rindö och användes som skolhus, förråd mm och revs sedan 1984. På barackens grund uppfördes Storstugan 1909 av föreningen Kustartillerihem och fungerade som soldathem, men inköptes senare av staden. Marken överlämnades av staten till Vaxholms stad 1930. Övriga byggnader är idag rivna, eller flyttade.

1939 invigdes en minnessten av prins Bertil på platsen. På stenen står: "Till minne av Vaxö Läger reste Vapenbröderna och Vaxholms stad denna sten 1939".

Idag finns få spår kvar av verksamheten vid Vaxö läger. Platsen heter nu mera Lägerhöjden och förutom Storstugan, som rymmer bland annat fritidshem, finns här ett äldreboende och en större lekpark. En stor del av exercisplatsen är fortfarande obebyggd och fungerar som parkområde. Här

hålls fortfarande midsommarfirande varje år och lockar mängder av människor, inte minst många turister.

Vapenbröderna som reste stenen, var den tidigare artillerikårens kamratförening och övergick sedan till att bli Vaxholms kustartilleriregementes och sedermera Amfibieregementets kamratförening och existerar än idag och är landets äldsta militära kamratförening, bildad 1899.

Vaxö läger idag med minnesstenen och i bakgrunden Storstugan (Foto: Google).

Källförteckning:

Eric Jernberg (redaktör). *Vaxholm och fästningen*. Stockholm. Bokförlaget Atlantis AB, 1991

Allan Cyrus. *Vaxholms fästning*. Stockholm. Linköln Bloms Boktryckeri. 1947

Vaxholms Artillerikår, Kårexpeditionen. *Kårorder 1888–91*. Krigsarkivet

Vaxholms Artillerikår, Kårexpeditionen. *Stamrullor 1889–1901*. Krigsarkivet